

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић

Проф. др Владимир Боранијашевић

Проф. др Олга Јовић Прлаиновић

Проф др Дејан Мирковић

Доц. др Бојан Бојанић

Доц. др Здравко Грујић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-067-0

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Др Слободанка ПЕРИЋ*

341.231.14-053.4/5

331.526.8-053.4/5

ЗАБРАНА ДЕЧИЈЕГ РАДА – ЕЛИМИНИСАЊЕ НАЈГОРИХ ОБЛИКА ДЕЧИЈЕГ РАДА

Апстракт: Дечји рад, забрана дечијег рада – односи се на рад који је ментално, физички, друштвено или морално опасан и штетан по децу, и који омета њихово школовање тако што их лишава могућности да похађају наставу, приморава да прерано напусте школовање, или захтева од њих да комбинују похађање наставе са предугим и напорним радом. Аутор анализира забрану дечијег раду у међународним стандардима рада који су круцијални за активности Међународне организација рада у искорењивање дечијег рада, пре свега оних најгорих облика.

Кључне речи: *дете, дечији рад, елиминисање најгорих облика дечијег рада, Међународна организација рада.*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Деца својом рањивошћу, нужном потребом за старањем, али пре свега будућношћу која им припада представљају специфичну групу у сваком друштву. Права детета су, стога, гарантована великим бројем међународних (универзалних), регионалних и домаћих правних инструмената. Може се рећи да су деца нормативно и институционално заштићена у свим сегментима живота и остваривања њихове личности. Такав системски-нормативни оквир потврђен је у прокламације да „Човечанство дугује Детету све најбоље што може дати“ (Декларације о правима детета из 1959. године). Ова није само пука констатација, идејно она захтева и позива на акцију све земље како би се сваком детету омогућило право на детињство, образовање, развој, елиминисање свих облика дечијег рада, превасходно оних најгорих форми и сл. Највећи допринос на том плану, поред Уједињених нација (УН), дала је Међународна организација рада (МОР). Основни стандарди МОР о дечијем раду су два правна стуба глобалне акције за борбу против дечијег рада – две фундаменталне конвенције, Конвенција бр. 138 о минималним годинама из 1973. године и Конвенција о најгорим облицима дечијег рада из 1999. године (бр. 182) са пратећом Препоруком бр. 190. Дечији рад се у

* Ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, [slobodanka.peric @pr.ac.rs](mailto:slobodanka.peric@pr.ac.rs)

анализама и стратегијама МОР посматра не само као процес или активност коју обављају деца, већ са аспекта реперкусија на спектар дечијих права и слобода. Стога се као параметар приодређивању ове форме рада у циљу његовог препознавања, забране и елиминисања дечији рад одређује као рад који деци ускраћује детињство, потенцијал и достојанство, а штетно је за физички и ментални развој. У смислу наведеног, присиљан рад, радна експлоатација нарочито угрожава и носи са собом далекосежније последице по ову популацију – изостанак са редовног школовања и образовања само је једна у низу реперкусија, која даље води у социјалну искљученост и повећава ризик од пада у сиромаштво. Такав екстензиван приступ дечијем раду је неопходан, јер најгори облици дечијег рада укључују децу која су поробљена, одвојена од породица, изложена озбиљним опасностима и болестима и/или остављени да се сами брину на улицама великих градова – често у врло раном узрасту. При том, многе форме тог рада су прикривене, готово три четвртине дечјег рада је ангажовано у оно што свет препознаје – као најгоре облике дечјег рада, укључујући трговину људима, оружани сукоб, ропство, сексуалну експлоатацију и штетан рад.¹ Да ли се одређени облици „рада“ могу назвати „дечјим радом“ (у смислу наведеног), зависи од узраста детета, врсте и радних сати обављеног рада, услова под којима се обавља, саме државе [...]. Одговор се разликује од земље до земље, као и између сектора у државама.²

1. О ДЕЧИЈЕМ РАДУ – регулатива, забрана, искорењивање

Терминолошки, „дечији рад“, „забрана дечијег рада“, односи се на рад који је ментално, физички, друштвено или морално опасан и штетан по децу, и који омета њихово школовање тако што их лишава могућности да похађају наставу, приморава да прерано напусте школовање, или захтева од њих да комбинују похађање наставе са предугим и напорним радом.³ Иако су права детета гарантована и заштићена на глобалном-универзалном плануу свим сегментима живота и остваривања њихове личности, дечији рад

¹За Светски дан борбе против дечјег рада установљен је 12. јун, http://www.ilo.org/child_labour/ (5. 07.2020)

²**What is child labour, Defining child labour, <https://www.ilo.org/ipec/facts/lang-en/index.htm>, (8.07.2020)**

Неопходно је нагласити да многе државенемају законе који директно криминализују и кажњавају власништво или контролу над другом особом, показала је база података платформе Antislavery in Domestic Legislation лансирана у сједишту Уједињених нација у Њујорку.

³*Defining child labour, Доступно: <http://www.ilo.org/ipec/facts/lang-en/index.htm> (8.07.2020).*

успешно опстаје са мањим или већим успехом, не само у сиромашним земљама, већ је то пошаст савременог доба која је заступљена у свим деловима света. Према грубим проценама, две трећине деце у свету је економски активно и учествује у некој врсти дечјег рада. МОР упозорава, годинама уназад, на драматично повећање дечијег рада нарочито оних најтежих форми. Према подацима МОР-а једно од шесторо деце у свету, данас, укључено је у дечји рад, радећи посао који је штетан по њихов ментални, физички, емоционални, друштвени развој.⁴ Према проценама Организације 152 милиона деце узраста између 5 и 17 година су „жртве дечјег рада“. Бројни фактори приморавају децу да она већ у раној доби врше неку врсту рада. Сиромаштво и немаштина као један од најраспрострањенијих узрока, обичаји заједнице, лични породични проблеми и слично. Најгори облици дечјег рада карактеристичнији су за земље у политичкој и економској транзицији, земље у којима су постојали или постоје конфликти и сиромашне земље.⁵ Према подацима, Србија је по индексу прекинутог детињства на 46 месту од 176 земаља света.⁶ Мора се узети у обзир да су широм „савременог“ света 40 милиона људи модерни робови – принуђени да раде, принуђени на присилне бракове, жртве су сексуалног искоришћавања, учествују у ратним сукобима и сл.⁷ Поред термина “дечији рад”, Међународна организација рада такође користи изразе “деца која раде” и “економски активна деца”, углавном због статистичких разлога. Ова два термина региструју рад деце више од једног часа током седмодневног периода. Овај рад може бити плаћен или не, на тржишту или не, редовни или повремено, легални или нелегални. У многим случајевима овај рад је у оквиру закона, и зато се не сматра дечијим радом, у смислу форми рада који је забрањен, који треба елиминисати/искоренити. Због тога је важно правити разлику између “дечијег рада” који је законом забрањен, и активности

⁴ What is child labour, <https://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm> (8. 07.2020)

⁵ Радоје Брковић, Дејан Вучинић, Примена основних конвенција Међународне организације рада у Законодавству Србије, у: Зборник радова са Научног скупа – Универзално и особено у праву, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Кос. Митровици, Том I, 2018, 316-317.

⁶ Подаци организације Save the Children, за 2018. годину. Индекс прекинутог детињства показује колико је детињство у одређеној заједници угрожено услед фактора као што су лоше здравље, неухрањеност, искључивање из образовања, дечији рад, бракови малолетника, малолетничке трудноће, екстремно насиље. Од осталих земаља у региону Словенија дели треће место са Норвешком, Хрватска се налази на 29. позицији, Босна и Херцеговина су испред нас – 38. месту, Црна Гора на 50. месту, Албанија на 61. месту, а Северна Македонија на 69. месту. На врху земаља које најбоље брину о својој деци је Сингапур, а међу првих десет држава налазе се осам западноевропских и Јужна Кореја.

⁷ What is child labour, Defining child labour, <https://www.ilo.org/ipecc/facts/lang--en/index.htm>, (8.07.2020)

дефинисаних овим другим терминима које укључују дечији рад али, такође, и рад који дозвољен/легалан. МОР употребљава и ове термине као упоредне параметре, јер је лакше прикупити податке на основу њих, него искључиво засноване само на дечијем раду. Дакле, неопходно је направити дистинкцију између различитих форми рада деце, јер није сваки рад детета и злоупотреба, или искоришћавање деце у економске или друге сврхе.⁸ Како се наводи у извештајима МОР-а, не сматра се искоришћавањем деце када дете помаже родитељима у обављању кућних послова, учествује у породичном бизнису или зарађује у слободно време за цепарац, а да су при том ти послови примерени узрасту, да се не косе са моралом и да не угрожавају њихово школовање.⁹ Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима УН из 1966. године,¹⁰ прокламује: „Децу и младе би требало заштитити од економске и друштвене експлоатације. Њихов рад на пословима који могу да нашkode њиховом моралу или здрављу, или су опасни по живот, или могу да ометају њихов нормални развој, треба казнити законом. Државе такође треба да поставе старосне границе испод којих ће плаћени посао или дечији рад бити забрањени и кажњиви законом“ (члан 10.3).¹¹

Покретање Међународног програма за искорењивање дечијег рада (*International Program on the Elimination of Child Labor* -ИРЕС) од стране Међународне организације рада 1992. године, имало је за циљ да се покрене међународна акција, укључујући стручну и техничку помоћ, како би се подржали национални програми за борбу против дечијег рада. Најзначајнија активност уследила је на нормативном плану – усвајање *Декларације и програма акције од стране Светског самита за друштвени развој* (одржаног у Копенхагену 1995. године), који је препознао забрану дечијег рада као једну од четири категорије основних радничких права која морају поштовати све земље.¹¹ Ова стремљења резултирала су, десет година касније, након напорних преговора, усвајањем јединственог међународног уговора о правима детета – Конвенција Уједињених нација о правима детета 20.

⁸Више у: Слободанка Ковачевић-Перић, Пристојан рад, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Кос. Митровици, Београд, 2013, 294-300.

⁹ Child Labour, <https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang--en/index.htm> (16. 07. 2020)

¹⁰ СФРЈ је Пакт ратификовала у јулу 1971. године, Службени лист СФРЈ- Међународни уговори, бр. 7/71. Након промена октобра 2000. године Савезна Република Југославија је 12. марта 2001. године дала сукцесорску изјаву у Уједињеним нацијама која се односила и на поновно приступање Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима.

¹¹Eliminating the worst forms of child labour, *Ibid*,19-21.

новембра 1989. године.¹² Усвајање ове конвенције долази као последица „набујалог сензибилитета“ међународне заједнице на положај деце у свету. Ово је најпотпунији и најсвеобухватнији споразум о правима детета икада усвојен, а ратификовале су га скоро све земље у свету.¹³ Може се рећи да је *Конвенција из 1989. године*, први међународноправни инструмент о правима детета који је обухватио целокупан опсег људских права – грађанска, културна, економска, политичка и социјална права. Иако полази од претпоставке о недељивости права, Конвенција издваја четири основна принципа, то су: 1. *недискриминација*; 2. *посвећеност најбољим интересима детета*; 3. *право на живот, опстанак и развој*; и 4. *поштовање ставова детета (партиципација деце)*. „Нормативни језик“ Конвенције јасно се супротставља традиционалном схватању детета као несвесног, некомпетентног бића. Међу великим бројем дечијих права које утврђује ова Конвенција налази се и право на заштиту од економске експлоатације и сваког облика рада који: може бити опасан; или који може ометати образовање детета; или који може нашкодити дететовом здрављу или физичком, менталном, духовном, моралном и друштвеном развоју. У члану 32. Конвенције о правима детета, признаје се право детета да буде заштићено од економског искоришћавања и од обављања било ког посла који би могао да буде опасан, или би ометао школовање детета, или би био штетан по здравље детета, или физички, ментални, духовни, морални, или друштвени развој детета.¹⁴ Уз Конвенцију о правима детета усвојена су и два факултативна протокола – *Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији донет* и *Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима*.¹⁵

У борби за заштиту људских права и искоренили глобално сиромаштво и услове који за већину становништва представљају

¹²Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, број 15/90; Службени лист СРЈ, бр. 4/96 и 2/97.

¹³Eliminating the worst forms of child labour, нав. дело, стр. 19.

¹⁴ У том циљу и у складу са важећим одредбама међународних инструмената, државе ће обезбедити посебно: а) минималну старосну границу или границе за запошљавање; б) обезбедити одговарајуће регулисање времена и услова запошљавања; и в) одговарајуће казне или друге санкције да би се осигурала ефикасна примена овог члана. Обавеза држава је да предузме све одговарајуће националне, билатералне и мултилатералне мере за спречавање свих облика сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања (чл.34).

¹⁵Оба факултативна протокола ратификована су од стране Савезне Републике Југославије. „Службени лист СРЈ-Међународни уговори“, бр. 7/2002.

У Њујорку је 19. децембра 2011. године усвојен и трећи Факултативни протокол, уз Конвенцију о правима детета, о процедури подношења представки Комитету за права детета као надзорном телу за спровођење Конвенције о правима детета.

дискриминацију, читав систем УН у целости је усвојио *Миленијумске развојне циљеве* промовисане септембра 2000. године (*Millennium Development Goals United Nations-MDGs*),¹⁶ као оквир и смер за своје деловање, међу којима бисмо издвојили, са аспекта теме коју анализирамо, следеће циљеве: 1) Преполовити стопу сиромаштва и искоренити глад; 2) Обезбедити да до 2015. сви дечаци и девојчице заврше основно образовање; 3) Смањити смртност деце; 4) Развијати глобалне партнерске односе ради развоја.¹⁷ Евидентно је да су многи од ових циљева и данас далеко од потпуног остваривања, али су идејно, стратегијски платформа за елиминисање свих услова који доводе до појаве свих форми дечијег рада. На свој седамдесети рођендан УН су усвојиле Агенду УН 2015–2030. која се састоји од 17 циљева. Они се природно настављају на Миленијумске циљеве усвојене 2000. године, који су овом агендом, такорећи, ревидирани. Нова Агенда односи се на све земље чланице УН.¹⁸

¹⁶Millennium Development Goals United Nations-MDGs, www.un.org/millenniumgoals/... (12. 07. 2020)

¹⁷Осам Миленијумски циљеве развоја означени су: 1) Преполовити стопу сиромаштва и искоренити глад; 2) Обезбедити да до 2015. сви дечаци и девојчице заврше основно образовање; 3) Родна равноправност и побољшање положаја жена; 4) Смањити смртност деце; 5) Унапредити здравље жена у репродуктивном периоду; 6) Борба против HIV/сиде, туберкулозе и осталих болести; 7) Осигурати одрживост животне средине; 8) Развијати глобалне партнерске односе ради развоја.

¹⁸17 циљева одрживог развоја су: 1. Свет без сиромаштва: окончати сиромаштво свуда и у свим облицима; 2. Свет без глади: окончати глад, постићи безбедност хране и побољшану исхрану и промовисати одрживу пољопривреду; 3. Добро здравље: обезбедити здрав живот и промовисати благостање за људе свих генерација; 4. Квалитетно образовање: обезбедити инклузивно и квалитетно образовање и промовисати могућности целоживотног учења; 5. Родна равноправност: постићи родну равноправност и оснажити све жене и девојчице; 6. Чиста вода и санитарни услови: обезбедити санитарне услове и приступ пијаћој води за све; 7. Доступна и обновљива енергија: осигурати приступ доступној, поуданој, одрживој и модерној енергији за све; 8. Достојанствен рад и економски раст: промовисати инклузиван и одржив економски раст, запосленост и достојанствен рад за све; 9. Индустрија, иновације и инфраструктура: изградити прилагодљиву инфраструктуру, промовисати одрживу индустријализацију и подстицати иновативност; 10. Смањење неједнакости: смањити неједнакост између и унутар држава; 11. Одрживи градови и заједнице: учинити градоце и људска насеља инклузивним, безбедним, прилагодљивим и одрживим; 12. Одговорна потрошња и производња: обезбедити одрживе облике потрошње и производње; 13. Акција за климу: предузети хитну акцију у борби против климатских промена и њених последица; 14. Живот под водом: очувати и одрживо користити океане, мора и морске ресурсе; 15. Живот на земљи: одрживо управљати шумама, цузбити десертфикацију, зауставити и преокренути деградацију земљишта и спречити уништавање биодиверзитета; 16. Мир, правда и снажне институције: промовисати мирољубива и инклузивна друштва за одрживи развој, обезбедити приступ правди за све и изградити

2. РЕГУЛИСАЊЕ ДЕЧИЈЕГ РАДА У МЕЂУНАРОДНИМ СТАНДАРДИМА РАДА

Међународна организација рададала је најзначајнији допринос у заштити од експлоатације и принудног рада (на нормативном плануи кроз пружање техничке помоћи), не само жена и мушкараца, већ и деце/деце радника. Када се осврнемо на радноправне корене историје Међународна организација рада 1919. године, они су у стварању међународних стандарда рада и заштити права на раду, али представљају зачетке у координираној борби за заштиту права детета на међународном плану. У Преамбули Устава МОП је истакнуто: „С обзиром да постоје такви услови рада који великом броју особа наносе неправду, беду и одрицање, који стварају такво незадовољство да доводе у опасност светски мир, и с обзиром да постоји хитна потреба да се ови услови побољшају, на пример у погледу регулисања радног времена, [...], *заштите деце, малолетника и жена*,...“¹⁹ Управо је ова проблематика предмет неких од првих конвенција ове организације. Тиме су утемељени зачеци историје међународне регулативе која се и данас бави заштитом деце од различитих облика дечјег рада који није примерен њиховом узрасту и искорењивањем најгорих облика дечијег рада, са амбицијом дугом скоро читав век – деци детињство, креирање будућности без дечјег рада. Неке од најзјачајнијих конвенција за елиминисање и искорењивање дечјег рада су:

- **Конвенција број 5 из 1919. године о утврђивању минимума година за пријем деце на индустријске радове**, је један од пионира ове регулативе. Она је била само генератор за многе сличне акте МОП-а у овом домену који су касније уследили. У њој је стипулирана одредба према којој се деца испод 14 година живота не могу запослити или радити у било којој јавној или приватној индустрији, с изузетком оних у којима су запослени само чланови дететове обитељи (чл. 2).²⁰

ефикасне, поуздане и инклузивне институције на свим нивоима; 17. Партнерством до циља: учврстити глобално партнерство за одрживи развој.

Оно по чему се 17 нових циљева разликује од Миленијумских пре свега је следеће: Миленијумски циљеви фокусирали су се само на земље у развоју, што је еуфемизам за сиромашне, неразвијене државе измучене ратовима, диктатурама, сиромаштвом и глађу. The 2030 Agenda for Sustainable Development, [https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/\(2.08.2020\)](https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/(2.08.2020))

¹⁹ Устав МОП-а из 1919. године, доступан на адреси: www.ilo.org/public/english/about/iloconst.htm.

²⁰ Конвенцију су ратификовале 72 државе. Краљевина СХС била је једна од држава које су ратификовале Конвенцију број 5. Више у: А. Bilić, В. Buklijaš, *Međunarodno radno pravo (s posebnim osvrtom na Međunarodnu organizaciju rada)*, Split, 2006, 93, 94.

- **Конвенција бр. 6 из 1919. године** *о ноћном раду младих особа у индустрији* – прописује: особе млађе од 18 година не смеју се запошљавати за ноћни рад на пословима у индустрији, без обзира ради ли се о јавном или приватном предузећу или његовој пословници/подружници (чл.1). Изузетак представља рад деце испод 18 година, али само у подuzeћима у којима су запослени само чланови дететове породице.

- **Конвенција бр. 7 из 1920. године** *о минималним годинама живота за пријем деце на поморске послове* – деца испод 14 година старости могу бити запослена само за рад на бродовима на којима су запослени чланови једне исте обитељи (чл. 2).

- **Конвенција бр. 10 из 1921. године** *о минималним годинама за пријем на послове у пољопривреди* – деца испод 14 године живота не могу бити запослена у јавним односно приватним пољопривредним предузећима. Међутим, оно што разликује ову Конвенцију од претходних конвенција јест одредба према којој деца могу бити запослена на пољопривредним пословима само изван времена предвиђеног за похађање наставе, односно такав рад не сме ићи на штету њиховој присутности у школи (чл. 1).

- **Конвенција бр. 29 из 1930. године** *о принудном или обавезном раду* – државе чланице које ратификују ову Конвенцију обвезују се да ће напустити све облике принудног/обавезног рада у што је могуће краћем временском року. За сврхе Конвенције, “принудни/обавезни рад” означава рад или услугу која се захтева од неке особе под претњом казне, и за који се та особа није понудила добровољно (чл. 2).

- **Конвенција бр. 33 из 1932. године** *о минималним годинама за рад у неиндустријским делатностима* – не односи се на рад деце у делатностима у којима је то питање уређено у претходно наведеним конвенцијама. Старосна граница за ступање на рад остаје као и код претходних конвенција, тј. од 14 година живота, односно од завршетка обавезног основног школовања. Изузетак се предвиђа за децу изнад 12 година, која могу бити укључена у обављање лакших послова, али само изван времена предвиђеног за похађање наставе у школи, под условом да се ради о пословима који не штете њиховом здрављу и нормалном развоју, односно који их не ометају у нормалном похађању наставе.²¹

- **Конвенција бр. 58 из 1936. године** *о утврђивању минимума година за пријем деце на поморске радове* – у овој се Конвенцији по први пут подиже успостављени стандард за пријам деце на поморске радове с 14 на 15 година.

- **Конвенција бр. 59 из 1937. године** *о утврђивању минимума година за пријем деце на радове у индустријској делатности* – након таксативног

²¹Ibid, 94.

набрајања послова који се сматрају радом у индустрији (чл. 1), Конвенција у члану 2, одређује старосну границу од 15 година испод које се не сме ићи приликом заснивања радног односа у индустрији.

- **Конвенција бр. 60 из 1937. године о минималним годинама за пријем деце у неиндустријске делатности** – Конвенција у чл. 2. прописује старосну границу од 15 година односно време завршетка обавезног основног образовања, као граница испод које се не може ићи при запошљавању деце. Национална законодавства имају обавезу да пропишу број сати које деца изнад 14 година смеју провести на раду на лакшим пословима.

- **Конвенција бр. 123 из 1965. године о минималним годинама за рад у рудницима** – старосна граница за рад на овим пословима подигнута је на 16 година живота. Државе чланице обвезне су, у додатку који прати ратификацију Конвенције, прецизирати минимум навршених година потребних за рад на овим пословима. Препорука бр. 124, која прати ову Конвенцију, предлаже да се доња граница за пријам на ове послове мора подићи на 18 година.²²

- У тежњи да на универзалном плану успостави старосну (доњу) границу година за заснивање радног односа МОП доноси 1973. године **Конвенција бр. 138 о минималним годинама за запошљавање**.²³ Свака чланица за коју је ова конвенција ступила на снагу обавезује се да ће спроводити националну политику чији је циљ да се осигура ефективно укидање рада деце те да се прогресивно померају минималне године старости за заснивање радног односа или рада у складу с потпуним физичким и менталним развојем омладине (чл. 1). Према Конвенцији (чл. 2, ст. 3) минималне године старости за заснивање радног односа или рада не треба да буду испод година старости завршавања обавезног школовања и, у сваком случају, никако испод 15 година. Дакле, уз настојање да се прецизира доња (минимална) граница за заснивање радног односа, а с обзиром на неспорне разлике између држава у економском, политичком и културном смислу, Конвенција даје и једну прилично „општу – упућујућу норму“, наиме, предвиђа да минималне године старости не треба да буду испод година старости завршавања обавезног школовања и, у сваком случају, никако испод 15 година.

Утврђивање старосне границе за рад као минималне године које се на универзалном плану захтевају за рад деце, само је један од сегмената који се нормативно мора „покрити“ у циљу заштите деце од радне експлатације.

²²А. Bilić, В. Vuklijaš, op. cit.,94-95.

²³Службени лист СФРЈ-Међународни уговори, бр. 4/1982.Конвенцију бр. 138 има 173 ратификације

Регулисањем принудног рада у форми међународне конвенције МОП је нормативно обухватила други велики проблем (поред регулисања минималних година за рад) са којим се свет суочавао у борби, елиминисању дечјег рада. Две конвенције Међународне организације рада које се баве укидањем принудног или обавезног рада (Конвенција бр. 29 и Конвенција бр.105) спадају у групу најшире ратификованих конвенција. Најпре, **Конвенција о принудном раду бр. 29 из 1930. године**,²⁴ како истичу неки писци, из хуманих разлога, као и услед велике незапослености забрањује принудни или обавезни рад.²⁵ Обавеза државе која ратификује Конвенцију о принудном раду је „да елиминира примену принудног или обавезног рада у свим облицима у што краћем могућем року“ (чл. 1, параграф 1). Конвенција под појмом „принудни или обавезни рад“ означава „сваки рад или службу која се захтева од једног лица под претњом ма које казне и за који се то лице није понудило добровољно“ (чл. 2, параграф 1).

- **Конвенција бр. 105 о укидању принудног рада из 1957. године**²⁶ предвиђа да се свака чланица МОП-а, која ратификује ову Конвенцију, обавезује да ће предузети делотворне мере како би обезбедила непосредно и комплетно укидање принудног или обавезног рада, како је дефинисано у члану 1 ове Конвенције.²⁷ Значајан допринос сузбијању нехуманих услова рада на универзалном нивоу, тиме и принудног рада деце, постигнут је усвајањем **Декларације о основним принципима и правима на раду из 1998. године**.²⁸ Усвајањем Декларације о фундаменталним принципима и правима на раду МОП је поставила социјални минимум на глобалном нивоу, који треба да одговори реалностима глобализације. Декларацијом је одређено да принципи и права у Конвенцијама која се тичу: а) слободе удруживања и ефикасног признавања права на колективно преговарање; б)

²⁴ „Сл. новине“, бр. 297-СХ/1 1932.године.

²⁵ Б. Шундерић, Право међународне организације рада, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2000, 164.

²⁶ „Службени лист СРЈ“, Међународни уговори, бр. 13/2002, од 20. децембра 2002. године.

Када је донета Конвенција 1957. године није било иницијатива за њену ратификацију, јер се сматрало да она нема неког посебног значаја за државе са развијеним демократским системима, а самим тим ни за Југославију.

²⁷ Док Конвенција бр. 29 захтева генерално укидање принудног или обавезног рада (чл.1, Параф. 1), Конвенција бр.105 тражи укидање принудног или обавезног рада само у пет наведених случајева. О томе: ILO, Abolition of Forced Labour, General Survey of 1979., by the Committee of Experts, стр. 9 и 104.

²⁸ Декларација о фундаменталним принципима и правима на раду и Анекс о њеној примени и праћењу усвојена на 86. сесији у јуну 1998. године. Назив изворног текста на енглеском: ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, Доступно:<http://www.ilo.org/english/10ilc/ilc86/com-dxt.htm> (30. 07. 2020)

укидања и елиминације свих облика принудног или обавезног рада; в) укидања дискриминације у погледу запошљавања и занимања представљају основне, фундаменталне принципе. Осам Конвенција МОР-а је Декларацијом добило статус обавезности, за све државе чланице. Наиме, Декларација успоставља нови вид обавезности, јер одређује да све државе чланице, чак и ако нису ратификовале ове Конвенције о којима је реч, имају за обавезу, која проистиче из саме чињеница чланства у Организацији, да поштују, унапређују и остварују, у доброј намери и у складу са Уставом, принципе који се тичу основних права дефинисаних овим Конвенцијама.

- **Конвенција бр. 182 о најгорим облицима дечијег рада из 1999. године**²⁹ (са Препоруком бр. 190 о забрани и хитној акцији за елиминисање најгорих облика дечијег рада)³⁰ – усвајање Конвенције бр. 182 представља

²⁹ „Службени лист СРЈ-Међународни уговори“, бр. 2/2003.

³⁰У смислу Препоруке (бр. 190) о најгорим облицима дечијег рада, свака дефиниција опасних послова треба да обухвати:

- рад који излаже децу физичком, психолошком или сексуалном злостављању;
 - рад под земљом, под водом, на опасним висинама или у скученим просторијама;
 - рад са опасном машинеријом, опремом и алаткама, или ношење тешких терета;
 - излагање опасним материјама, агенсима или процесима, или температури, буци или нивоу;
 - вибрације који могу оштетити њихово здравље;
 - предуг рад, ноћни рад и неоправдано ограничавање кретања на послодавчеве просторије.
- Препоручује, између осталог:
- национални програми акције треба да теже:
 - информисање, утицање на емоције и мобилисање шире јавности
 - да спрече ангажовање деце у најгорим облицима дечијег рада, као и да их удаље из таквих ситуација;
 - да заштите децу од последица и омогуће њихову рехабилитацију и друштвену реинтеграцију;
 - да препознају заједнице у којима су деца изложена посебном ризику;
 - сви облици ропства и дечије проституције треба да буду кривична дела;
 - лице које изврши кривично дело према законима своје земље, а да то дело подразумева најгоре облике дечијег рада, треба да буде кривично гоњено у својој земљи чак и ако је кривично дело извршено у другој земљи;
 - државе треба да прикупљају и размењују информације у вези са кривичним делима, као и да међусобно сарађују у циљу откривања и кривичног гоњења извршилаца;
 - потребно је прикупљати податке о природи и обиму дечијег рада;
 - треба укључити и организације послодаваца и радника, као и организације цивилног друштва;
 - треба омогућити отварање радних места и програме обуке за родитеље деце која су се нашао у овом положају;

велику прекретницу и корак напред у забрани и искорењивању дечијег рада, и даљу промоцију права детета на глобалном плану.³¹ Усвајање Конвенције значи да нема оправдања за одлагање борбе против његових најгорих облика. Након усвајања Конвенције о најгорим облицима дечијег рада МОП је искристалисао жељу међународне заједнице да јасно и недвосмислено каже да се одређени облици дечијег рада морају хитно искоренити.³² То је и наглашено у првом члану Конвенције, којим се установљава обавеза за сваку чланицу која ратификује ову конвенцију да предузима хитне и ефикасне мере како би обезбедила да се најгори облици дечијег рада под хитно забране и елиминишу. Конвенција бр. 182 је забележила најбржу стопу ратификације у историји МОП. Ова конвенција има 186 ратификација. Конвенција најпре прецизира шта се подразумева под појмом „дете“ – израз дете, сходно члану 2. конвенције односи се на сва лица млађа од 18 година. Конвенција се односи на посебне врсте послова које деца не би смела да раде. У томе је њен допринос – у маркирању оних облика дечијег рада који се хитно морају искоренити. У смислу одредаба конвенције, израз „*најгори облици дечијег рада*“ обухвата: а) све облике ропства или обичаја сличних ропству, као што су продаја и кријумчарење деце, дужничко ропство и кметство и принудни или обавезни рад, укључујући принудно или обавезно регрутовање деце за учешће у оружаним сукобима; б) коришћење, набављање или нуђење детета ради проституције, производње порнографије или за порнографске представе; в) коришћење, набављање или нуђење детета за недозвољене активности, нарочито за производњу и кријумчарење дроге онако како су дефинисане релевантним међународним уговорима; г) рад који је, по својој природи или околностима у којима се обавља, вероватно штетан по здравље, безбедност или морал деце (чл. 3). У сврху Конвенције бр. 182, истоимена Препорука бр. 190, даље прецизира шта се сматра опасним радом. Између осталог, у овој квалификацији треба узети у обзир: (а) рад који излаже децу физичком, психолошком или сексуалном злостављању; (б) рад под земљом, под водом, на опасним висинама или у затвореним просторима; (в) рад са опасним машинама, опремом и алаткама, или рад који укључује руковање великим теретима или њихово транспортовање; (г) рад у нездравом окружењу у којем деца могу, на пример, бити изложена деловању опасних материја, агенсима или процесима или температурама, нивоима буке или

– сензибилизацији јавног мњења.

³¹ Усвојена на Генералној конференцији Међународне организације рада током 87. заседања, које је одржано у Женеви, и завршено 17. јуна 1999. године. Ступила је на снагу 19. новембра 2000. године.

³² Eliminating the worst forms of child labour, Eliminating the worst forms of child labour: A practical guide to ILO Convention 182, Handbook for parliamentarians No.3, ILO, Geneva, 2002, 17.

вибрацијама који могу угрозити њихово здравље; (д) рад под посебно тешким условима, као што је рад са дугим радним временом или ноћни или рад када је дете без разлога заточено у просторијама послодавца.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Конвенција бр. 182 о најгорим облицима дечијег рада из 1999. године, забележила је најбржу стопу ратификације у историји МОР. Без обзира на то, више од 150 милиона деце широм света воде се као жртве дечијег рада. Међународна организација рада упозорава на драматично повећање форми модерног ропстав и међу овом најрањивијом популацијом. Истиче се да би економске последице корона вируса могле да приморају децу да ујош већем броју постану радна снага, често се упуштајући у опасне активности и под нездравим радним условима. У многим случајевима они живе у земљама где је дечији рад забрањен. Овакве околности доводе до тога да државе преиспитају регулативу о дечијем раду, нарочито она која (не)дефинише тзв. „лаки рад“. То нас доводи до закључка да нормативна покривеност – усвајање, ратификација конвенција, није довољна за укидање дечијег рада. Забрана дечијег рада и заштита деце од ма ког облика злоупотребе представља сложен глобални проблем, који изискује координирану акцију, холистички приступ и на међународном и националном плану. Неопходно је адекватно деловање на узроке због којих дечији рад са мањим или већим успехом опстаје у свим деловима света. Даље активности у искорењивању дечијег рада морају бити подједнако повезане као и његови узроци. То укључује подршку породицама, побољшање квалитета образовања, спречавање насиља у домовима и школама, решавање сиромаштва и неједнакости, као и промену културног прихватања дечијег рада у заједницама. Дакле, фактори који изазивају дечији рад су међусобно повезани. Примарна су пет кључна фактора. Прва три (сиромаштво, образовне и социјалне норме) могу бити сматрани факторима снабдевања. Они приморавају родитеље да користе рад своје деце и својим бизнисима или фармама или на тржишту рада. Новцем који зарађују деца најчешће помажу породице. Неспорно, искорењивање свих облика дечијег рада је неизбежно дугорочан циљ – зато што је тако дубоко укореењен у сиромаштву, неразвијености, и друштвеним и културним ставовима. У том маниру важно је нагласити, да иако је сиромаштво моћан фактор утицаја на домаћинства и одлуке о дечијем раду, оно није једини узрок дечијем раду. На то такође утичу и остали фактори, осим законодавства (забрана дечијег рада, обавезно школовање), промене у понашању-сензибилизацији јавног мњења и стварање колективне свести (путем бојкота) да ниже цене одређених роба неретко долази као последица јефтине дечије радне снаге. Највећи број ове деце (и код нас) потиче из

најсиромашнијих породица, а посебно осетљива категорија су деца ромске националности, која су врло често укључена у рад од најранијег узраста. Они раде јер сиромаштво њихових породица то захтева и социјалне норме њихове заједнице то сматрају прихватљивим. У том смислу, успешна елиминација дечјег рада захтева напоре како би се симултано деловало на ове комплексне факторе снабдевања и захтева за дечјим радом. Док се суочавамо са овим изазовом, морамо имати на уму да достојанствен/пристојан живот деце није могуће одвојити од достојанственог рада одраслих. Такав идејни концепт иницијално се уклапа у настојање Уједињених нација да до 2030. године искорени глобално сиромаштво. Може се закључити да ратификација конвенције, регулатива о забрани дечијег рада, санкције саме по себи као изолована акција нису довољне да би се са овим проблемом ухватило у коштац – на одржив и трајан начин. То захтева опсежне активности, и на нормативном, практичном и техничком плану. Свакако да је полазна платформа у гарантовању права детета у свим сегментима испољавања његове личности, а затим и промовисањем услова за даљи развој деце – образовање деце, смањење сиромаштва, поштена глобализација, превазилажење културних баријера у гарантовању једнаких права деце, јачање капацитета за институционално помагање сиромашним земљама и неразвијеним привредама и слично. Данас, те активности иду и на јачању међународне сарадње на сузбијању организованих криминалних група у ланцу снабдевања у трговини људским бићем. Све речено може се сублимирати у једном – право на пристојно детињство. Пристојно детињство деце немогуће је постићи без пристојног рада породице. Смањење сиромаштва и оснаживање породице само су један сегмент стратегија која су посвећене елиминисању дечијег рада.

Slobodanka PERIC, Ph.D.

Associate professor

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

PROHIBITION OF CHILD LABOUR – ELIMINATION THE WORST FORMS OF CHILD LABOUR

Summary

The „child labour“ is often defined as work that deprives children of their childhood, their potential and their dignity, and that is harmful to physical and mental development. Not all work done by children should be classified as child labour that is to be targeted for elimination. Children's or adolescents' participation in work that does not affect their health and personal development or interfere with their schooling, is generally regarded as being something positive. This includes activities such as helping their parents around the home, assisting in a family business or earning pocket money outside school hours and during school holidays. The term Child labor is mentally, psychologically, socially and morally dangerous for a child. The author analyses normative in factual conditions in domain of child labor – ban and extinction of child labor. In this domain there it is obvious discrepancy between de iure and de facto. The basis of the elimination of the worst forms of child labour-frame must be legislation, which keeps the total elimination of child labour as the ultimate goal of policy, but which explicitly identifies and prohibits the worst forms of child labour to be eliminated as a matter of priority. Such legislation must also provide adequate sanctions for violators and adequate compensation for victims, and be rigorously and impartially enforced. Poverty is certainly the greatest single force driving children into the workplace. Income from a child's work is felt to be crucial for his/her own survival or for that of the household. The action against child labour must be as interconnected as its causes. It involves supporting families (decent work for decent life), improving the quality of education, preventing violence in homes and schools, addressing poverty and inequity, and changing the cultural acceptance of child labour in communities.

Keywords: *child, child labour, elimination of the worst forms of child labour, International Labour Organization.*

ЛИТЕРАТУРА

А. Bilić, В. Buklijaš, *Međunarodno radno pravo (s posebnim osvrtom na Međunarodnu organizaciju rada)*, Split, 2006.

Б. Шундерић, *Право међународне организације рада*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2000, 164.

Eliminating the worst forms of child labour, Eliminating the worst forms of child labour: A practical guide to ILO Convention 182, Handbook for parliamentarians No.3, ILO, Geneva, 2002.

С. Перић, *Пристојан рад*, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Кос. Митровици, Београд, 2013,

Р.Брковић, Д.Вучинић, *Примена основних конвенција Међународне организације рада у Законодавству Србије*, у: Зборник радова са Научног скупа – Универзално и особено у праву, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Кос. Митровици, Том I, 2018, 316-317.

The 2030 Agenda for Sustainable Development,
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/> (2.08.2020)

Child Labour, <https://www.ilo.org/global/topics/child-labour/lang-en/index.htm> (16. 07. 2020)

What is child labour, Defining child labour,
<https://www.ilo.org/ipecc/facts/lang-en/index.htm>, (8.07.2020)

ПРАВНИ ИЗВОРИ

Abolition of Forced Labour, General Survey of 1979., by the Committee of Experts, 65th Session International Labour Conference, International Labour Office, Geneva, 1979,
[https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661\(1979-65-4B\).pdf](https://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/P/09661/09661(1979-65-4B).pdf)

ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, 1998,
<http://www.ilo.org/english/10ilc/ilc86/com-dxt.htm> (30. 07. 2020)

Конвенција Уједињених нација о правима детета 20. новембра 1989. године, „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 15/90; „Службени лист СРЈ”, бр. 4/96 и 2/97.

Конвенција о принудном раду бр. 29 из 1930. године, „Сл. новине“, бр. 297-СХ/І 1932. године.

Конвенција бр. 105 о укидању принудног рада из 1957. године, „Службени лист СРЈ“, *Међународни уговори*, бр. 13/2002, од 20. децембра 2002. године.

Конвенција бр. 138 о минималним годинама за запошљавање, „Службени лист СФРЈ-Међународни уговори“, бр. 4/1982.

Конвенција бр. 182 о најгорим облицима дечијег рада из 1999. године (са Препоруком бр. 190 о забрани и хитној акцији за елиминисање најгорих облика дечијег рада), „Службени лист СРЈ-Међународни уговори“, бр. 2/2003.

Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима УН из 1966. године, Службени лист СФРЈ- Међународни уговори", бр. 7/71.

Millennium Development Goals United Nations, *MDGs*, [www.un.org/millenniumgoals/...](http://www.un.org/millenniumgoals/) (12. 07. 2020)

Устав МОР-а из 1919. године, www.ilo.org/public/english/about/iloconst.htm

Факултативни протокол о продаји деце, дечијој проституцији и дечијој порнографији донет и *Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима*, „Службени лист СРЈ-Међународни уговори“, бр. 7/2002.